

ANNA KUCHARSKA

POSTRZEGANIE PRZEZ UCZĄCYCH SIĘ JĘZYKA OBCEGO
NA POZIOMIE ZAAWANSOWANYM
SUBIEKTYWNYCH INFORMACJI
W TEKŚCIE SPECJALISTYCZNYM
NAPISANYM WE WŁOSKIM JĘZYKU PRAWNICZYM

1. WPROWADZENIE

Pojęcie umiejętności rozumienia tekstu pisanego niejednej osobie skojarzy się z metodą gramatyczno-tłumaczeniową, która cieszyła się powodzeniem na przełomie XIX i XX wieku. Istotnym jej elementem było tłumaczenie tekstów, ponieważ celem uczących się było czytanie dzieł w oryginalnej wersji. Jak uważa C. Puren¹, zmieniające się czasy powodują modyfikacje metod kształcenia, co podyktowane jest pojawianiem się nowych potrzeb u uczących się. Wraz z rozwojem transportu ludzie zaczęli przemieszczać się, w związku z tym konieczna stała się dla nich komunikacja ustna, stąd podejście komunikacyjne bardziej odpowiadało celowi ich uczenia się. Obecnie wiele osób potrzebuje znajomości języka obcego w celu porozumiewania się na płaszczyźnie zawodowej. Język nie służy już tylko do komunikowania się w codziennych sytu-

Dr ANNA KUCHARSKA – adiunkt Katedry Akwizycji i Dydaktyki Języków w Instytucie Filologii Romańskiej KUL; ; adres do korespondencji: Instytut Filologii Romańskiej KUL, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: anna.malgorzata.kucharska@interia.pl

¹ C. PUREN, *Enseigner et apprendre les langues sur un mode qui change avec le monde*, http://www.ceo-fipf.org/index.php?view=article&id=200%3Achristian-puren-enseigner-et-apprendre-les-langues-sur-un-mode-qui-change-avec-le-monde&option=com_content&Itemid=83 [dostęp: 20.12.2014].

acjach, ale staje się narzędziem umożliwiającym współpracę, wykonanie wspólnego zadania, przedsięwzięcia w gronie osób posługujących się różnymi językami. Niejednokrotnie konieczna jest umiejętność zapoznania się z dokumentami napisanymi w języku obcym. Wiele osób uważa, że specjalista danej dziedziny lepiej zrozumie tekst specjalistyczny niż filolog posiadający większą wiedzę i lepsze kompetencje językowe. Przed współczesnymi tłumaczami postawiono również nowe zadania związane z przekładem tekstów specjalistycznych. Agencje, przed powierzeniem zlecenia, żądają, aby tłumacz określił dziedziny wiedzy, w których się specjalizuje, a jeszcze lepiej, gdyby udowodnił to ukończonymi studiami lub kursami podyplomowymi. Zatem tekst i umiejętność jego zrozumienia stały się ponownie obiektem zainteresowania wśród uczących się. Niejednokrotnie zadania proponowane przez nauczycieli lub wykładowców, mające na celu kształcenie umiejętności rozumienia tekstu, skupiają się wyłącznie na sprawdzeniu znajomości jednostek leksykalnych i gramatycznych. Należy jednak zwrócić uwagę, że taki sposób podejścia do tekstu znacznie różni się od naturalnej czynności czytania, jaką każdy użytkownik praktykuje w swoim języku ojczystym.

Celem niniejszych rozważań jest proces rozumienia tekstu, mechanizmy, dzięki którym czytelnik odczytuje informacje w nim zawarte, oraz umiejętność rozumienia tekstu pisanego w języku obcym. Szczególny nacisk położony zostanie na tekst specjalistyczny, napisany językiem prawniczym. Przeprowadzone badanie ma przyczynić się do odpowiedzi na pytanie, czy studenci filologii posiadający zaawansowany poziom języka włoskiego są w stanie odczytać subiektywne (odautorskie) informacje znajdujące się w tekście specjalistycznym, jakim jest artykuł naukowy, napisany w języku prawniczym.

2. POJĘCIE TEKSTU

Przed przystąpieniem do szczegółowych analiz należałoby zastanowić się, czym jest tekst i jakie są jego charakterystyczne cechy. Bartmiński i Niebrzegowska-Bartmińska², po porównaniu definicji słowników specjalistycznych oraz definicji kognitywnej opartej na podstawie użyc danego terminu i wyrażen z nim powiązanych, konkludują, że tekst jest jednostką ponadzdaniową,

² J. BARTMIŃSKI, S. NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2012, s. 33, 236.

czyli wyższą typologicznie, zakładającą jego całościową interpretację, ale niekoniecznie obszernych rozmiarów, mającą swojego nadawcę, który, kierując się określonym celem, sprawia, że powstaje wytwór mający określoną intencję umożliwiającą interpretację przez odbiorcę. Ma on także swój określony styl gatunkowy (kwalifikator tekstu), wykazuje integralność strukturalną oraz spójność semantyczną oraz podlega wewnętrznemu podziałowi semantycznemu, a także logicznemu i kompozycyjnemu, jak to ma miejsce w wypadku dłuższych tekstów. Ważne wydaje się również stwierdzenie, że tekst jest wytworem działań komunikacyjnych, co odróżnia go od zdarzenia komunikacyjnego (dyskursu), a jednocześnie sprawia, że podziela z nim wszystkie jego aspekty, czyli relacje do nadawcy, odbiorcy, sytuacji, a dodatkowo fakt, że występuje on w formie utrwalonej (pisanej, fonograficznej, audiowizualnej lub elektronicznej) sprzyja wytwarzaniu konwencji stylowych i gatunkowych. K. Wyrwas i K. Sujkowska-Sobisz uznają, że tekst, jako

językowa, ponadzdaniowa zamknięta całość znacząca o nielimitowanej długości, będąca pewną strukturą, posiadającą początek i koniec [...] jest tworem wewnętrznie spójnym. [...] Stanowi on komunikat przekazywany przez jeden podmiot mówiący i skierowany do tego samego odbiorcy, jest wypowiedzią na jeden temat [...]³.

R.A. de Beaugrande i W.U. Dressler⁴ wymienili kryteria stanowiące zasady konstytutywne komunikacji tekstowej, do których należą: spójność, koherencja, intencjonalność, akceptabilność, informatywność, sytuacyjność i intertekstowość. Bez nich forma zachowania, określana mianem komunikacji tekstowej, ulegnie zaburzeniu.

Dla dalszych rozważań przydatne wydaje się przytoczenie opinii S. Gruczy⁵, który twierdzi, że dla rozpoznania tekstu specjalistycznego ważna jest osoba jego autora, rozpoznawalnego jako specjalista danej dziedziny, który swoim własnym językiem, charakteryzującym się nagromadzeniem terminów (idiolektem specjalistycznym), dzieli się z innymi fragmentem specjalistycznej wiedzy. Z pewnością tekst taki napisany jest w języku dla potrzeb specjalnych (*Language for Special Purposes*). Jego pierwszą zauważalną cechą jest

³ K. WYRWAS, K. SUJKOWSKA-SOBISZ, *Mały słownik terminów teorii tekstu*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM 2005, s. 175.

⁴ R.A. DE BEAUGRANDE, W.U. DRESSLER, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1990, s. 20-31.

⁵ S. GRUCZA, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych 2004, s. 127-129.

obecność terminów, które według P.E. Balboniego⁶ – nie powinny zmieniać się z upływem czasu, są pozbawione konotacji, a wiele z nich stanowi neologizmy wytworzone z wykorzystaniem sufiksów lub prefiksów pochodzenia greckiego lub łacińskiego, są przy tym monoreferencjalne, ściśle związane z daną dziedziną⁷. Struktura morfosyntaktyczna tekstu specjalistycznego również podlega pewnym regułom, które mają gwarantować jego przejrzystość – brak niejednoznaczności w interpretacji, co kategoryzuje go jako „dzieło zamknięte”⁸. Wśród nich można wymienić – dominację parataksy nad hipotaksą, elipsę, częste wykorzystanie nominalizacji oraz użycie strony biernej, a także stosowanie form bezosobowych⁹. M. Gotti¹⁰ wyróżnia następujące cechy charakterystyczne języków dyscyplin LINDIS (LInguaggio, DISciplina): neutralny ton, precyzja, łatwa i natychmiastowa dekodyfikacja, zwięzłość, związek z językiem naturalnym, elizja elementów w strukturach syntaktycznych, użycie wybranych czasów, użycie formy biernej, konstrukcje bezosobowe.

Teksty specjalistyczne nie stanowią jednorodnej grupy, ponieważ różnią się nie tylko tematyką, co jest oczywiste, ale również stopniem wyspecjalizowania czy fachowości¹¹. Uzależniony jest on od uczestników komunikacji, czyli nadawcy, a przede wszystkim odbiorcy, z którym wiąże się również przeznaczenie danego tekstu. Istnieją zatem teksty o wysokim stopniu fachowości napisane przez specjalistów dla specjalistów, o średnim stopniu, których odbiorcami mogą być niespecjaliści, i w końcu o małym stopniu specjalizacji, skierowane do niespecjalistów¹². B. Walkiewicz¹³ zwraca uwagę, że sama znajomość leksyki i reguł morfosyntaktycznych może się okazać niewystarczająca. Niezbędna do prawidłowego zrozumienia okazuje się analiza dyskursywna tekstu oraz znajomość wzorów gatunkowych w kulturze, z której on pochodzi.

⁶ P.E. BALBONI, *Didattica dell'italiano a stranieri*, Roma: Bonacci Editore 1994, s. 135.

⁷ B. OSIMO, *Manuale del traduttore*, Milano: Hoepli 2008, s. 125.

⁸ U. ECO, *Dzieło otwarte: forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. L. Eustachiewicz, Warszawa: W.A.B. 2008, s. 25.

⁹ P.E. BALBONI, *Didattica dell'italiano a stranieri*, Roma: Bonacci Editore 1994, s. 134-135.

¹⁰ M. GOTTI, *Testi specialistici in corsi di lingue straniere*, Firenze: La Nuova Italia 199 – za: R. SCELZI, R. SCELZI, *Nel linguaggio specialistico*, „Studi di Glottodidattica” 2009, s. 125.

¹¹ S. GRUCZA, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych 2004, s. 123.

¹² B. OSIMO, *Manuale del traduttore*, Milano: Hoepli 2008, s. 125.

¹³ B. WALKIEWICZ, *Między formą a normą, czyli o identyfikacji dyskursywnej w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych*, w: *Przekład jako produkt i kontekst jego odbioru*, red. I. Kasper-ska, A. Żuchelkowska, Poznań: Wydawnictwo „Rys” 2011, s. 171.

W tym miejscu należy zasygnalizować różnicę między językiem prawnym i prawniczym¹⁴. Pierwszym terminem określamy język przepisów prawnych (język preskryptywny), drugi zaś używany jest przez prawników do opisywania norm prawa, czyli wykorzystywany jest do interpretacji języka prawnego (deskryptywny). Uważa się, że język prawniczy powinien być mniej skomplikowany, łatwiejszy w odbiorze, ponieważ zakłada się, że może być on używany w kontaktach specjalistów z niespecjalistami, czyli np. prawnika z jego klientem. Niemniej jednak współczesna tendencja, zmierzająca do skrótowności i szybkości przekazu informacji, powoduje, że język prawniczy cechuje kondensacja sprawiająca, że jest on coraz bardziej niezrozumiały dla niespecjalistów¹⁵.

3. LEKTURA TEKSTU

Podjęcie kognitywne zakłada, że w trakcie czytania tworzone zostają reprezentacje mentalne czytanej lub słyszanej treści. Na ich wytworzenie zatem nakłada się kilka czynników, takich jak: postrzeganie, aktywacja wiedzy już posiadanej, uwaga skierowana na poszczególne elementy oraz antycypowanie sensu. Następnie przetwarzanie informacji odbywa się bądź w linearny sposób (model symboliczny) – od stanu początkowego, czyli analizy syntaktycznej, poprzez odtworzenie z pamięci elementu znaczonego (fr. *signifié*), wytworzenie zdań oraz relacji istniejących między nimi, aż do etapu końcowego – skonstruowania ogólnej koherencji znaczeniowej, polegającej na systematycznym, hierarchicznym poukładaniu zdań, bądź według modelu koneksjonistycznego, zakładającego istnienie poszczególnych elementów, które, nie będąc nośnikami interpretacji i łącząc się wzajemnie, powodują powstawanie reprezentacji¹⁶. Uważa się, że o ile wcześniej nauka zajmowała się raczej odbiorem tekstu, o tyle teraz w centrum zainteresowania znajduje się moment ‘spotkania’ czytelnika z tekstem¹⁷. Podobny pogląd wyraża K. Karpińska-Szaj¹⁸, która

¹⁴ B. WRÓBLEWSKI, *Język prawny i prawniczy*, „Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Prawniczej nr 3” 1948, s. 52.

¹⁵ P. SCHMIDT, *Kondensacja języka prawnego i prawniczego a jego zrozumiałość dla laika*, w: *Kondensacja i kompresja w języku, tekstach i kulturze*, red. W. Żarski, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT 2013, s. 203.

¹⁶ K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lecture en langue étrangère. Défis rééducatif*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2005, s. 24-33.

¹⁷ J.-P. CUQ ET, I. GRUCA, *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, Grenoble: PUGDE 2005, s. 166.

stwierdza, że kognitywiści zbyt małą uwagę poświęcili czynnikom indywidualnym czytelnika w zakresie przyswajania kompetencji rozumienia tekstu.

Niezmienny pozostaje fakt, że zarówno we wcześniejszych teoriach, jak i współczesnych twierdzi się, że do odczytania sensu tekstu wykorzystywana jest wcześniejsza wiedza czytelnika, że rozumienie nie polega wyłącznie na rozkodowaniu znaków, ale na wytworzeniu sensu¹⁹. Przyjmiemy za Karpińską-Szaj²⁰, że rozumienie i interpretacja są nierozzerwalnymi procesami zachodzącymi podczas czynności czytania. Jest ono zatem umiejętnością, która polega na ciągłym formułowaniu hipotez dotyczących znaczeń, ich redefiniowaniu w trakcie procesu, ciągłym antycypowaniu, aby w końcu dotrzeć do ostatecznego wytworzenia sensu²¹. Mamy zatem do czynienia z interakcją między czytelnikiem aktywnym i zaangażowanym a tekstem. Ta interakcja przybiera różne formy – w zależności od celu czytania, jaki przyświeca czytelnikowi, oraz od jego umiejętności, do tego stopnia, że Karpińska-Szaj²² określa mianem ‘słabego czytelnika’ osobę, u której nie problemy językowe uniemożliwiający odkodowanie tekstu, ale bierne podejście do niego i niewykorzystanie procedur prowadzą do niepowodzenia w jego odczytaniu.

4. TEKST I JEGO SUBIEKTYWNOŚĆ

Każdy akt komunikacji werbalnej składa się, według schematu zaproponowanego przez R. Jakobsona²³, z następujących elementów: nadawca, odbiorca, kontekst, wiadomość, kanał, kod. Niemniej jednak C. Kerbrat-Orecchioni²⁴ postuluje jego zmodyfikowanie. Pierwsze zastrzeżenie autorki budzi kod, który u Jakobsona występuje w liczbie pojedynczej i jest zawieszony pomiędzy nadawcą i odbiorcą. Tymczasem każda osoba posługuje się charakterystycznym dla siebie idiolektem, a jednocześnie, dążąc do udanej komunikacji, jej uczestnicy starają się dostosować własny kod do kodu interlokutora. Należy również pamiętać o panujących konwencjach i stylach dyskursu, którymi ograniczony

¹⁸ K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lectures*, s. 33.

¹⁹ J.-P. CUQ ET, I. GRUCA, *Cours de didactique*, s. 166.

²⁰ K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lectures*, s. 42.

²¹ J.-P. CUQ ET, I. GRUCA, *Cours de didactique*, s. 166.

²² K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lectures*, s. 80.

²³ R. JAKOBSON, *W poszukiwaniu istoty języka 2*, tłum. M.R. Mayenowa, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1989, s. 77-90.

²⁴ C. KERBRAT-ORECCHIONI, *L'Énonciation de la subjectivité dans le langage*, Paris: Armand Colin 1999, s. 20-23.

jest nadawca chcący wyrazić swój przekaz w zrozumiały sposób. Nie można również pominąć czynników psychologicznych, odgrywających rolę w kodowaniu i rozkodowaniu informacji, oraz kompetencji kulturowych i ideologicznych. Niemniej jednak Kerbrat-Orecchioni²⁵ stwierdza, że każdy schemat jest statyczny i nie jest w stanie zobrazować złożoności wszystkich przypadków zachodzących aktów komunikacyjnych.

Tekst niewątpliwie jest elementem komunikacji, który posiada jej wszystkie elementy. W niniejszym artykule skupimy się głównie na nadawcy i jego obecności w tekście. Odwołamy się zatem do pojęcia *wypowiedzenia* (fr. *énonciation*). Kerbrat-Orecchioni²⁶, po analizie definicji zaproponowanych przez E. Benveniste'a i J.C. Anscombe'a oraz O. Ducrota, przyjmuje, że problematyka wypowiedzenia polega na poszukiwaniu zabiegów językowych (*shifterów* – przełączników, modalizatorów itp.), poprzez które nadawca pozostawia swój ślad w wypowiedzi (fr. *énoncé*), wpisuje się w treść wiadomości w sposób eksplicytny lub implicytny i sytuuje się w odniesieniu do niej. Nie roszcząc pretensji do stworzenia wyczerpującej listy jednostek – nośników obecności autora, wymienia wśród nich: znaki deiktyczne, jednostki subiektywne emocjonalne i oceniające, do których zaliczamy z kolei przymiotniki afektywne i oceniające, czasowniki subiektywne same w sobie i subiektywne okazjonalnie, rzeczowniki (ich wartość aksjologiczną, czyli waloryzującą) oraz przysłówki.

Oczywiście, analizując te jednostki na przykładowym tekście Kerbrat-Orecchioni dochodzi do wniosku, że znaki deiktyczne, choć ewidentnie zaznaczają obecność autora w tekście, nie są nośnikami subiektywizmu, oraz przyznaje, że lista ta nie wyczerpuje w pełni problematyki subiektywizmu w wypowiedzi. A. Ponzio²⁷ uważa, że na pojęcie tekstu składają się dyskursy i wypowiedzenia, nie tylko autora, ale również czytelników, którzy są współtwórcami jego znaczenia poprzez fakt dokonywania interpretacji, czyli zakłada, że to oni powinni dostrzec intencje nadawcy i wychwycić jego obecność w przekazywanej wiadomości.

²⁵ Tamże, s. 23.

²⁶ Tamże, s. 32-37.

²⁷ A. PONZIO, *Enunciazione e testo letterario nell'insegnamento dell'italiano come LS*, [Studi sul Linguaggio, sulla Comunicazione e sull'Apprendimento. 9, red. R. Fedi, M. Danes] Perugia: Guerra Edizioni 2001, s. 34.

5. TEKST W NAUCZANIU I UCZENIU SIĘ JĘZYKA OBCEGO

W dziedzinie lingwistyki tekstu wprowadzono pojęcie kompetencji tekstowej, która rozumiana jest jako „zdolność tworzenia i odbierania spójności tekstu oraz postrzegania podziałów w uniwersum tekstów”²⁸, czyli umiejętność określania ich typów. Niemniej jednak termin ten nie oddaje sposobu, w jaki tekst jest postrzegany, czyli jako akt komunikacji, a więc dyskurs, stąd A. Duszak²⁹ proponuje, aby tę szczególną kompetencję w zakresie dyskursu definiować jako komunikacyjno-interpretacyjną kompetencję tekstową, która wciąż jest obiektem zainteresowania glottodydaktyków.

Niewątpliwie każdemu uczącemu się trudno wyobrazić sobie kurs języka obcego bez tekstu pisanego (pomijamy tutaj nauczanie dzieci, które dopiero kształtują swoje umiejętności czytelnicze w języku ojczystym). Obecnie, dzięki Internetowi, dostęp do autentycznych tekstów zarówno użytkowych, popularno-naukowych, jak i literackich jest prawie nieograniczony. Ich trudność powinna być dostosowana do poziomu językowego uczących się, a treść powinna być interesująca, sprzyja ona wtedy wzbudzeniu motywacji i przyczynia się do lepszego skoncentrowania uwagi na treści, a tym samym do dokładniejszego jej zrozumienia. Przyjęto, że sekwencja pedagogiczna analizy tekstu pisanego zakłada ćwiczenia poprzedzające lekturę, sprzyjające aktywowaniu leksyki oraz struktur morfosyntaktycznych, następnie z reguły przechodzi się do rozumienia globalnego tekstu, po którym następuje rozumienie szczegółowe, rozumienie wewnętrznej organizacji tekstu, która powinna się kończyć aktywnością mającą na celu spożytkowanie uzyskanych informacji³⁰. Można również założyć, że procesowi czytania powinien przyświecać pewien cel poznawczy, który powoduje aktywowanie i dezaktywowanie wskazówek znajdujących się w tekście, a także stanowi istotny element podczas uczenia się języka obcego, przyczyniający się do rozwoju osobistego uczącego się³¹. Oczywiście skupienie się na wyznaczonym celu może powodować pomijanie innych istotnych informacji, a w konsekwencji przyczynić się do zubożenia zakresu informacji pozyskiwanych z tekstu, a więc utrudnić jego rozumienie.

²⁸ A. DUSZAK, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1998, s. 252.

²⁹ Tamże.

³⁰ H. KOMOROWSKA, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna 2009, s. 189-190.

³¹ K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lectures*, s. 50-51.

Omawiając modele interakcyjne, K. Karpińska-Szaj³² podsumowuje je stwierdzając, że zachodzą dwa rodzaje uzyskiwania danych pochodzących w wyniku mikro- i makroprzetwarzania informacji. Mikroprzetwarzanie skupia się na leksyce, syntaktyce, semantyce jednostek, czyli na zrozumieniu pewnych fragmentów, natomiast makroprzetwarzanie polega na wytworzeniu globalnego znaczenia całości tekstu. Autorka zwraca również uwagę, że procesowi czytania w języku obcym przyświecają dwa rodzaje celów, z których pierwsze dotyczą rozwijania kompetencji rozumienia tekstu pisanego (analiza tekstu, zadania polegające na obserwowaniu specyfiki dyskursu, zadania zorientowane na treść), drugie skupiają się bardziej na aspekcie uczenia się języka i odnoszą się do zadań dotyczących zawartości językowej i gramatycznej oraz na doskonaleniu świadomości metajęzykowej³³. Ponzio³⁴ podkreśla, że do analizy tekstu niezbędne jest rozpoznanie elementów interpretujących (wł. *interpretante*), znajdujących się wewnątrz tekstu w wypowiedzeniach autora, oraz tych, które należą do osoby interpretującej (wł. *interprete*). Utrzymuje on, że prawdziwe odczytanie tekstu nie polega tylko na rozpoznaniu i interpretacji, ale stanowi związek z nim, rozpoczyna się wtedy, gdy względem tekstu, aktu illokucyjnego czytelnik przejawia postawę, która mu odpowiada, uwidoczniony zostaje efekt perlokucyjny³⁵. Karpińska-Szaj³⁶ dzieli te odpowiedzi na pragmatyczne (użycie, wykorzystanie danych), strategiczne (odkodowanie-zrozumienie-interpretacja) i uczenia się (pogłębienie kompetencji językowych).

Niejednokrotnie kurs języka specjalistycznego polega na przyswajaniu informacji w pewnej dziedzinie, aby umieć realizować zadania pozajęzykowe, ale z wykorzystaniem języka, bez przechodzenia przez początkowe etapy nauki języka naturalnego³⁷. Proces czytania tekstu specjalistycznego, tworzenie hipotez, ich weryfikowanie, wchodzenie w interakcję itd. (zob. 3. *Lektura tekstu*), przez człowieka dorosłego nie odbiega od lektury tekstu niespecjalistycznego poza faktem, że czytelnik jest specjalistą w danej dziedzinie, czyli jego wiedza pozajęzykowa znacznie przekracza kompetencje językowe³⁸.

³² Tamże, s. 79.

³³ Tamże, *Pédagogie de la lectures*, s. 93-94.

³⁴ A. PONZIO, *Enunciazione e testo letterario*, s. 34-35.

³⁵ Tamże, s. 42.

³⁶ K. KARPIŃSKA-SZAJ, *Pédagogie de la lectures*, s. 127.

³⁷ D. LEHMANN, F. MARIET, J. MARIET, S. MOIRAND, *Lecture fonctionnelle de textes de spécialité à propos de « Lire en français les sciences économiques et sociales »*. Paris: CRÉDIF 1980, s. 11.

³⁸ Lehmann omawia kurs języka specjalistycznego nauk ekonomicznych i społecznych przygotowanego dla specjalistów.

Również i w tym wypadku tekst ma przyczyniać się do doskonalenia kompetencji rozumienia tekstu pisanego poprzez rozwój strategii i odchodzenia od podejścia linearnego w procesie czytania³⁹. Autorzy wspominają także, że oprócz zrozumienia danych i podążania za głównym wątkiem, kolejnym poziomem interpretacji tekstu jest wywnioskowanie stosunku piszącego do własnej wypowiedzi. W tym celu należy zbadać, czy autor przytacza wypowiedzi innych specjalistów po to, żeby je zanegować, czy też w celu poparcia własnych opinii, następnie słuszne wydaje się przeanalizowanie relacji, jakie nawiązuje piszący z czytelnikiem poprzez wychwycenie modalizatorów pragmatycznych oraz elementów emotywno-oceniających i wartościujących. Do prawidłowego zrozumienia tekstu niezbędne jest również odczytanie intencji autora.

W umiejętności zinterpretowania tekstu specjalistycznego w języku obcym ważną rolę odgrywają schematyczne matryce dyskursywne, które definiowane są jako „dostrzegalne regularności występujące na różnych poziomach analizy i wchodzące między sobą we wzajemne złożone relacje”⁴⁰. Opisany sposób wymieniany jest również przez Oxford⁴¹ jako jedna ze strategii kompensacji, polegająca na szukaniu innych wskazówek poza leksykalnymi w wypadku niemożności zrozumienia słów, co wydaje nam się szczególnie istotne w odniesieniu do tekstu specjalistycznego, gdzie prawdopodobieństwo napotkania niezrozumiałego terminu wydaje się większe niż w tekście pisanym językiem naturalnym.

6. OPIS BADANIA

W badaniu wzięło udział 6 studentów filologii romańskiej pierwszego roku studiów drugiego stopnia, którzy wybrali zajęcia z komunikacji zawodowej w języku włoskim. Program studiów obejmuje zajęcia Praktycznej Nauki Języka Włoskiego (PNJW) – język prawny i prawniczy, w wymiarze 30 godzin. Badani otrzymali artykuł⁴² napisany językiem prawniczym z prośbą

³⁹ D. LEHMANN, F. MARIET, J. MARIET, S. MOIRAND, *Lecture fonctionnelle*, s. 22-23.

⁴⁰ J.C. BEACCO, M. DAROT, *Analyses de discours. Lecture et expressions*, Paris: Hachette/Larousse 1984, s. 161 – tłum. moje – A. K.

⁴¹ R. OXFORD, *Language Learning Strategies. What Every Teacher Should Know*, Boston: Heinle & Heinle Publishers 1990, s. 93.

⁴² E. MASSAGLI, *Università: lo strano caso dell'alternanza studio lavoro*, w: *Interventi urgenti per la promozione dell'occupazione, in particolare giovanile, e della coesione sociale Primo commento al decreto legge 28 giugno 2013, n. 76*, red. M. Tiraboschi, ADAPT Univer-

o zapoznanie się z nim, w szczególności z jego warstwą leksykalną. Należy zwrócić uwagę, że artykuł stanowi komentarz do rozporządzenia z mocą ustawy (wł. *decreto legge*) dotyczącego odpłatności stażu w trakcie studiów. Zarówno forma dokumentu, jak i jego tematyka są studentom znane. Następnie poproszono ich o udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące tekstu, w celu uniknięcia przeszkody, jaką mogła być produkcja tekstu w języku obcym, zezwolono na udzielanie odpowiedzi w języku polskim.

6.1. OKREŚLENIE TEMATU

Jak już wspomniano, określenie tematu jest bardzo istotne dla wyznaczenia prawidłowego kierunku interpretacji. Temat, według definicji podawanej przez K. Wyrwas i K. Sujkowską-Sobisz⁴³, to „semantyczna organizacja wypowiedzi, nadrzędny element spajający tekst, przejawiający się w całości konstrukcji świata przedstawionego i zapewniający jego wewnętrzne uporządkowanie”. Bartmiński i Niebrzegowska-Bartmińska⁴⁴ tematem określają to, o czym mowa w tekście i odróżniają je od rematu, czyli tego, co się o temacie mówi. Nie jest regułą, aby temat zasygnalizowany był w tytule tekstu, to w badaniu przeprowadzonym dla potrzeb niniejszego artykułu temat jest wyraźnie sprecyzowany w tytule i zawiera dodatkowo subiektywny przymiotnik afektywny⁴⁵. Brzmi on: *Uniwersytet: dziwny przypadek przeplatania się nauki i pracy*. Poproszono badanych o określenie tematu artykułu. Tylko jedna osoba trafnie go określiła, zaznaczając subiektywny jego charakter i krytyczne nastawienia autora.

R₂: *Tematem artykułu są praktyki zawodowe wśród studentów* – w odpowiedzi tej brakuje nie tylko subiektywnego nastawienia autora dotyczącego faktu następowania po sobie nauki i pracy.

R₄: *Tematem artykułu jest połączenie szkoły z praktyką zawodową (stażem), co się z tym wiąże* – błędne rozumienie słowa *alternanza*.

R₃, R₅ całkowicie błędnie określają temat twierdząc, że artykuł dotyczy propagowania zatrudnienia wśród młodych ludzi.

sity Press 2013, s. 338-341. Wszystkie przykłady zaczerpnięte w dalszej części artykułu pochodzą z tej pracy. Tłum. moje – A. K.

⁴³ K. WYRWAS, K. SUJKOWSKA-SOBISZ, *Mały słownik terminów teorii tekstu*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM 2005, s. 182.

⁴⁴ J. BARTMIŃSKI, S. NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, *Tekstologia*, s. 258.

⁴⁵ Zob. C. KERBRAT-ORECCHIONI, *L'Énonciation de la subjectivité*, s. 94.

6.2. PRZYMIOTNIKI SUBIEKTYWNE

Kerbrat-Orecchioni⁴⁶ dzieli przymiotniki na obiektywne (np. biały, polski) i subiektywne, które z kolei dzieli na afektywne (nośniki emocji) i oceniające, które mogą być aksjologiczne i nieaksjologiczne.

Kolejne problemy postawione przed badanymi dotyczyły wychwycenia subiektywnych przymiotników, którymi autor określa kluczowe dla tekstu terminy. Na pytanie dotyczące opinii piszącego na temat zjawiska *alternanza* (pol. *przeplatanie się*) i po przytoczeniu cytatów z tekstu, gdzie określane jest jako *divisorio* (pol. *dzielące*) (przymiotnik subiektywny nieaksjologiczny), dwie osoby przywołują właściwy cytat. Pozostałe podają definicję.

R₂, R₅: ...*alternativamente prima la scuola, poi il lavoro*.

Badane R₄ i R₃ najprawdopodobniej skupiły się na subiektywnym przymiotniku oceniającym aksjologicznym *la più riuscita definizione* (pol. *najtrafniejsza definicja*), który dotyczy jednak terminu *integrazione* (pol. *integracja*), proponowanego w miejsce nietrafnego *alternanza*.

Widocznym elementem, niezauważonym przez badanych, w którym autor przedstawia swoje stanowisko, jest wyrażenie *una preoccupante improvvisazione terminologica* (pol. *niepokojąca improwizacja terminologiczna*), zawierające zarówno przymiotnik afektywny, jak i rzeczownik, który w tym kontekście przybiera subiektywny odcień.

6.3. PRESUPOZYCJA

We wcześniejszych rozważaniach presupozycja – czyli informacja niesiona przez tekst, ale możliwa do wydobycia na zasadzie wnioskowania opartego na implikaturze – nie była wymieniona jako element subiektywny, niemniej jednak służy ona perswazji i chęci autora do przekonania odbiorców poprzez zasugerowanie im pewnych ocen i wartości⁴⁷.

W pytaniu dotyczącym zjawiska *alternanza* chodziło o wskazanie kolejnego fragmentu: *per evitare questo equivoco* (pol. *w celu uniknięcia tej niejasności/dwuznaczności*), gdzie elementem, któremu nie można zaprzeczyć (jego istnienie wydaje się niepodważalne), jest rzeczownik okazjonalnie subiektywny, wskazujący tutaj na negatywną ocenę, czyli niejasność/dwuznaczność, a który odnosi się do zjawiska przeplatania.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ J. BARTMIŃSKI, S. NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, *Tekstologia*, s 268.

Kolejne pytanie, oparte na zrozumieniu presupozycji semantycznej, dotyczy opinii autora odnośnie do tzw. *pacchetto Treu*, do którego porównano nowe rozporządzenie, nazywając je kolejnym krokiem wstecz: zatem implikuje pozytywną ocenę wcześniejszej normy.

R₁: *Autor jest nastawiony pozytywnie – ‘rispetto a’, ‘si reputava’* – respondent ocenia prawidłowo nastawienie piszącego, jest to jednak przypadkowe, ponieważ opiera się na słowach, które tego nie dowodzą.

R₃: *Oceniany jest negatywnie jako kolejny krok do tyłu „un ulteriore passo indietro”* – respondent prawidłowo spostrzegł implikaturę zwrotu, nie odniósł jej jednak do normy, o której wypowiadał się autor.

R₄ cytuje tylko zwrot, nie ustosunkowując się do przemyśleń autora.

Również pytanie dotyczące opinii piszącego odnośnie do relacji uniwersytet-praca wymaga prawidłowego implikowania wynikającego z presupozycji zawierającej subiektywny rzeczownik *perché questa alchimia si crei* (pol. *aby ta chemia się wytworzyła*), tzn., że teraz jej nie ma i stosunki te nie są najlepsze. Żadna z badanych osób nie cytuje tego fragmentu.

6.4. RZECZOWNIK SUBIEKTYWNY

Z terminem *alternanza* wiąże się subiektywny rzeczownik określający użycie wynienionego wyżej słowa – R₁: *tutti i difetti concettuali* (pol. *wszystkie niedoskonałości merytoryczne*), który dostrzega tylko jedna badana osoba. Autor używa zwrotu *con le provocazioni* (pol. *z prowokacyjnymi stwierdzeniami*), starając się zasygnalizować swój negatywny stosunek do wprowadzanego rozporządzenia, co jest dostrzeżone słowami R₅: *budzą kontrowersje, ukazują absurdy*.

6.5. IRONIA

Określana jest formą mowy przenośnej, figuratywnej, która wyraża krytyczne nastawienie nadawcy⁴⁸. Omawiając relację uniwersytet-praca, autor zadaje sobie i czytelnikowi pytanie, pozostawiając je bez odpowiedzi, gdyż wydaje mu się oczywiste, i stwierdza *La risposta a questa domanda indica il grado di efficacia che avrà la norma nella promozione «dell’alternanza tra studio e lavoro» universitario* (pol. *Odpowiedź na to pytanie wskazuje na stopień skuteczności, jaką będzie miała ta norma w promocję „przeplatania się*

⁴⁸ J.B. GLEASON, N.B. RATNER, *Psycholingwistyka*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2005, s. 310.

nauki i pracy” uniwersyteckiej). Do prawidłowego zrozumienia słowa *skuteczność*, które niesie znaczenie przeciwne do wyrażonego, niezbędne jest zrozumienie krytycznego kontekstu całego artykułu.

6.6. PRZEKSZTAŁCENIE TEKSTU

Zważywszy na fakt, że obiektem zainteresowania niniejszej publikacji jest ‘obecność’ autora w treści artykułu naukowego, postrzeganego z zasady jako obiektywny, to w jednym z końcowych pytań badani zostali poproszeni o podsumowanie jego opinii. Operację tę można określić mianem streszczenia, chociaż mamy świadomość, że nie powstało ono w wyniku derywacji tekstowej, ponieważ poproszono o jednozdaniowe podsumowanie nie całego artykułu, ale subiektywnego podejścia autora.

R₁: *Trzeba sprecyzować wyrażenie alternanza, zachęcać do relacji uniwersytet–praca oraz zmienić koncepcję tej relacji.*

R₂: *Autor uważa, że rozporządzenie nie ma sensu. Jest źle nastawiony do tego rozporządzenia.*

R₃: *Autor uważa wprowadzenie alternanza za konieczne w celu poprawienia sytuacji studentów na rynku pracy, jednak sposób, jaki został opisany w rozporządzeniu, uważa za nieefektywny.*

R₄: *Istnieją realne przeszkody w integracji pomiędzy uniwersytetami a pracą (tłum. A. Kucharska).*

R₅: *Autor uważa, że proponowane zmiany nie są dobrym rozwiązaniem i budzą kontrowersje, gdyż istnieją czynniki, które ukazują absurd proponowanych zmian.*

Można stwierdzić, że tylko R₁ oddał w pełni myśl autora, który w końcowym rozdziale używa wielu zwrotów świadczących o illokucyjnej sile przekazu *è certamente necessario* (pol. z pewnością konieczne jest), *occorre* (pol. trzeba), *va certamente incoraggiata* (pol. z pewnością powinna być promowana) itd. R₂ bardzo upraszcza treść tekstu i jednocześnie nie oddaje prawdziwości przekazu, ponieważ autor widzi potrzebę wprowadzenia zmian. R₃ wydaje się, że całkowicie źle odczytał intencję piszącego. R₄ skupił się na szczególe, pewnym elemencie, który wprawdzie znajduje odzwierciedlenie w treści, ale nie podsumowuje jej całości. R₅ wprawdzie streszcza artykuł, ale nie podkreśla, że autor nie ogranicza się do krytyki, ale podaje pewne rozwiązania.

7. WNIOSKI

Zakłada się, że tekst specjalistyczny napisany jest przy użyciu form bezosobowych, tak aby zachować swój obiektywny charakter, a treść ma odzwierciedlać naukowe fakty, a nie emocjonalne przekonania. Okazuje się, że niejednokrotnie autor ukrywa się w pozornie neutralnym stylu, a zrozumienie tekstu polega nie tylko na odczytaniu warstwy leksykalnej, ale przede wszystkim na wejściu w interakcję z utworem i na interpretacji intencji piszącego. Bardzo często podczas nauczania języka obcego pomijany jest ten właśnie aspekt. Grupa badanych jest zbyt mała, aby sformułować kategorię wniosków. Jej wyniki budzą jednak niepokój. Studenci mają problem ze sprecyzowaniem tematu, a następnie z ujęciem opinii autora. Wielokrotnie nie tylko nie potrafią argumentować swoich twierdzeń, ale fakt ten jest przyczyną ich błędnych wniosków, sprzecznych z treścią artykułu. Można odnieść wrażenie, że badani rozkodowują tekst, nie przetwarzając go, nie są precyzyjni, czego akurat można od nich wymagać jako od specjalistów filologów, dla których język stanie się narzędziem pracy. Sami badani wyrazili zaskoczenie treścią pytań i sposobem analizy tekstu, która odbiegała od spotykanych najczęściej podczas zajęć z języka obcego. Warto być może przyzwyczajając uczących się języka obcego do takiego odbioru tekstu i uwrażliwiać ich na subtelne relacje i wzajemne zależności piszącego, czytelników, tekstu, dyskursu i rzeczywistości.

BIBLIOGRAFIA

- BALBONI P.E. : *Didattica dell'italiano a stranieri*, Roma: Bonacci Editore 1994.
- BARTMIŃSKI J., NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA S.: *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2012.
- BEACCO J.C., DAROT M.: *Analyses de discours. Lecture et expression*, Paris: Hachette/Larousse 1984.
- CUQ J.-P ET GRUCA I.: *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, Grenoble: PUGDE 2005.
- BEAUGRANDE R.A., DRESSLER, W.U.: *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1990.
- DUSZAK A.: *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1998.
- ECO U.: *Dzieło otwarte: forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. L. Eustachiewicz, Warszawa: W.A.B. 2008.
- GLEASON J.B., RATNER N.B.: *Psycholingwistyka*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2005.

- GRUCZA S.: Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych 2004.
- JAKOBSON R.: W poszukiwaniu istoty języka 2, tłum. M.R. Mayenowa, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1989.
- KARPIŃSKA-SZAJ K.: Pédagogie de la lecture en langue étrangère. Défis rééducatif, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2005.
- KERBRAT-ORECCHIONI C.: L'Énonciation de la subjectivité dans le langage, Paris: Armand Colin 1999.
- KOMOROWSKA H.: Metodyka nauczania języków obcych, Warszawa: Fraszka Edukacyjna 2009.
- LEHMANN D., MARIET F., MARIET J., MOIRAND S.: Lecture fonctionnelle de textes de spécialité à propos de « Lire en français les sciences économiques et sociales », Paris: CRÉDIF 1980.
- MASSAGLI E.: Università: lo strano caso dell'alternanza studio lavoro, w: *Interventi urgenti per la promozione dell'occupazione, in particolare giovanile, e della coesione sociale Primo commento al decreto legge 28 giugno 2013, n. 76*, red. M. Tiraboschi, ADAPT University Press 2013, s. 338-341,
- http://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg17/attachments/documento_evento_procedura_commissione/files/000/000/238/0890_Memorie_ADAPT.pdf [dostęp: 20.12.2014].
- OSIMO B.: Manuale del traduttore, Milano: Hoepli 2008.
- OXFORD R.: Language Learning Strategies. What Every Teacher Should Know, Boston: Heinle & Heinle Publishers 1990.
- PONZIO A.: Enunciazione e testo letterario nell'insegnamento dell'italiano come LS [Studi sul Linguaggio, sulla Comunicazione e sull'Apprendimento. 9, red. R. Fedi, M. Danesi M], Perugia: Guerra Edizioni 2001.
- PUREN, C.: Enseigner et apprendre les langues sur un mode qui change avec le monde, http://www.ceo-fipf.org/index.php?view=article&id=200%3Achristian-puren-enseigner-et-apprendre-les-langues-sur-un-mode-qui-change-avec-le-monde&option=com_content&Itemid=83 [dostęp: 20.12.2014].
- SCELZI R.: Nel linguaggio specialistico, "Studi di Glottodidattica" 2009, nr 3. s. 118-140.
- SCHMIDT P.: Kondensacja języka prawnego i prawniczego a jego zrozumiałość dla laika, w: *Kondensacja i kompresja w języku, tekstach i kulturze*, red. W. Żarski, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT 2013, s. 187-205.
- WALKIEWICZ B.: Między formą a normą, czyli o identyfikacji dyskursywnej w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych. w: *Przekład jako produkt i kontekst jego odbioru*, red. I. Kasperska, A. Żuchelkowska, Poznań: Wydawnictwo „Rys” 2011, s. 153-172.
- WRÓBLEWSKI B.: Język prawny i prawniczy, „Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Prawniczej nr 3” 1948.
- WYRWAS K., SUJKOWSKA-SOBISZ K.: Mały słownik terminów teorii tekstu, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM 2005.

POSTRZEGANIE PRZEZ UCZĄCYCH SIĘ JĘZYKA OBCEGO
NA POZIOMIE ZAAWANSOWANYM
SUBIEKTYWNYCH INFORMACJI W TEKŚCIE SPECJALISTYCZNYM
NAPISANYM WE WŁOSKIM JĘZYKU PRAWNICZYM

Streszczenie

Artykuł ma na celu przedstawienie sposobów analizy tekstów oraz procesów zachodzących w procesie czytania. Szczególną uwagę zwraca się na subiektywne, emocjonalne i wartościujące elementy dyskursu naukowego i ich interpretację dokonaną przez odbiorców.

Słowa kluczowe: język specjalistyczny, wiedza przedmiotowa, edukacja tłumaczy.

FINDING SUBJECTIVE INFORMATION IN AN ACADEMIC TEXT
WRITTEN IN ITALIAN OF LAW BY ADVANCED LEARNERS

Summary

The article aims to present different ways of approaching to a text. A particular attention is put on subjective, emotional and valuating elements of scientific discourse and its appropriate interpretation by readers.

Key words: text, enunciation, subjectivity.